

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

ด้านศาสนาและประเพณีใน
พื้นที่ตำบลเวียงห้าว

อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

ฐานข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่น

วัตถุประสงค์

1. เพื่อสืบสานและอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญ และมีประโยชน์ไว้ไม่ให้สูญหายไปจากชุมชน
2. เพื่อให้ผู้รับการถ่ายทอดตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาในท้องถิ่นของตนเอง อันจะนำไปสู่การ อนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญานั้นๆ ต่อไป

ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นคำที่มีความหมายเช่นเดียวกับคำว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นและภูมิปัญญาไทย เป็นองค์ ความรู้ที่มีอยู่ในท้องถิ่นซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากผู้รู้หรือผู้มีประสบการณ์ ซึ่งเรียกว่าปราชญ์ชาวบ้านหรือปราชญ์ ท้องถิ่น ซึ่งมีผู้ให้คำจำกัดความของภูมิปัญญาท้องถิ่นในลักษณะต่างๆ กันดังนี้

สามารถ จันทร์สุรย์ (๒๕๓๖) กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดได้เองที่นำมาใช้ในการ แก้ไขปัญหา เป็นสติปัญญา เป็นองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้านทั้งกว้าง ทั้งลึก ที่ชาวบ้านสามารถคิดเองทำเอง โดยอาศัยศักยภาพที่มีอยู่แก้ปัญหาการดำรงชีวิตในท้องถิ่น อย่างสมสมัย

กรมวิชาการ (๒๕๓๘) ให้ความหมายของภูมิปัญญาท้องถิ่นว่า คือความรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตของคนเรา ผ่านกระบวนการศึกษา สังเกต วิเคราะห์จนเกิดปัญญาและตกผลึกมาเป็นองค์ความรู้ที่ประกอบกันขึ้นมาจากความรู้ เฉพาะเรื่อง ความรู้ดังกล่าวไม่ได้แยกย่อยออกมาให้เห็นเป็นศาสตร์เฉพาะสาขาวิชาต่างๆ อาจกล่าวว่าภูมิปัญญา ท้องถิ่นจัดเป็นพื้นฐานขององค์ความรู้สมัยใหม่ที่จะช่วยในการเรียนรู้การแก้ปัญหา การจัดการปรับตัวในการดำเนินชีวิต ของคนเรา

รัตน์ บัสนธ์ (๒๕๓๕) กล่าวว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น หมายถึง กระบวนการทัศนของบุคคลที่มีต่อตนเอง ต่อโลกและ สิ่งแวดล้อม ซึ่งกระบวนการทัศนดังกล่าวจะมีรากฐานจากคสอนทางศาสนา คติจารีต ประเพณี ที่ได้รับการถ่ายทอด สั่งสอนและปฏิบัติสืบเนื่องกันมาปรับปรุงเข้ากับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงแต่ละสมัย ทั้งนี้โดยมีเป้าหมายเพื่อ ความสุขของในส่วนที่เป็นชุมชน และปัจเจกบุคคล

ฉลาดชาย สมิตานนท์ (อ้างอิงถึงในพิสิฐ นาครำไพ. ๒๕๓๗) ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น คือ สติปัญญา อันเกิดจากการเรียนรู้สะสมถ่ายทอดประสบการณ์ที่ยาวนานของผู้คนใน

ท้องถิ่นซึ่งได้ทำหน้าที่ชี้แนะว่าการใช้ชีวิตอย่าง ยั่งยืนและถาวรกับธรรมชาติรอบตัวนั้นทำอย่างไรซึ่ง ในที่สุด ภูมิปัญญาท้องถิ่นอาจถูกยกระดับให้หมายถึงอุดมการณ์ ของการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย บน พื้นฐานของการไม่เบียดเบียนสรรพสิ่งทั้งหลายทั้งปวง ที่มีชีวิต สัตว์ พืช และมนุษย์ ด้วยตัวเอง ตลอดจนถึงไม่มีชีวิตรอบข้าง

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (ม.ป.ป.) กล่าวถึงภูมิปัญญาท้องถิ่นไทยว่า เป็นองค์ความรู้ ความสามารถ และทักษะของคนไทยที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ที่ผ่าน กระบวนการเลือกสรร เรียนรู้ ปรับแต่ง และถ่ายทอดสืบต่อกันมา เพื่อใช้แก้ปัญหาและพัฒนาวิถี ชีวิตของคนไทยให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและเหมาะสมกับ ยุคสมัย

ประเวศ วะสี(๒๕๓๖) กล่าวว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นสะสมขึ้นจากประสบการณ์หรือความ ชัดเจนจากชีวิตและสังคมใน ท้องถิ่นหนึ่งๆ เพราะฉะนั้นจึงมีความสอดคล้องกับเรื่องของท้องถิ่น มากกว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มาจากข้างนอก ลักษณะสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่นคือ มีวัฒนธรรม เป็นพื้นฐาน มีความเป็นบูรณาการสูงทั้งในเรื่องของกายใจ สังคม และสิ่งแวดล้อมและเชื่อมโยงไปสู่ นามธรรมที่ลึกซึ้งสูงส่ง อีกทั้งยังเน้นความสำคัญของจริยธรรมมากกว่าค่า วัตถุธรรม เพราะภูมิ ปัญญาท้องถิ่นให้ความสำคัญแก่ประสบการณ์ จึงมีความเคารพผู้อาวุโส ซึ่งเป็นผู้ที่มีประสบการณ์มากกว่า

จากความหมายดังกล่าว อาจสรุปว่าภูมิปัญญา หมายถึง องค์ความรู้หรือสิ่งที่สั่งสมกันมา ตั้งแต่อดีต ซึ่ง เป็นประสบการณ์ในการดำเนินชีวิตของคนในท้องถิ่น ซึ่งได้ผ่านการคิดค้นและ ปรับปรุงเปลี่ยนแปลง จนได้แนวทาง ที่เหมาะสม สอดคล้องกับสภาพสังคม เป็นที่ยอมรับนับถือ จากบุคคลทั่วไป ถือเป็นแบบอย่างในการดำรงชีวิตที่ ถ่ายทอดสืบต่อกันมา

ประเภทของภูมิปัญญาท้องถิ่น

ภูมิปัญญาท้องถิ่นหมายรวมถึง ทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดค้นขึ้น แล้วนำมาปรับปรุง แก้ไขพัฒนาแก้ปัญหา เป็นที่สติปัญญาและองค์ความรู้ทั้งหมดของชาวบ้าน ดังนั้น จึงมีความ ครอบคลุมเนื้อหาสาระและแนวทางดำเนิน ชีวิตในวงกว้าง ภูมิปัญญาท้องถิ่นประกอบไปด้วยองค์ ความรู้ในหลายวิชา สาขา ดังที่ สำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาแห่งชาติ(๒๕๔๑) ได้จำแนกไว้ รวม ๑๐ สาขา คือ

๑. สาขาเกษตรกรรม หมายถึง ความสามารถในการผสมผสานองค์ความรู้ทักษะ และเทคนิคด้านการเกษตรกับ เทคโนโลยีโดยการพัฒนาพื้นฐานคุณค่าดั้งเดิม ซึ่งคนสามารถพึ่งพาตนเองในสภาวะการณ์ต่างๆ ได้ เช่น การทำ การเกษตรแบบผสมผสาน การแก้ปัญหาการเกษตร เป็นต้น

๒. สาขาอุตสาหกรรมและหัตถกรรม (ด้านการผลิตและการบริโภค) หมายถึง การรู้จักประยุกต์ใช้เทคโนโลยี สมัยใหม่ในการแปรรูปผลผลิต เพื่อชะลอการนำเข้าตลาด เพื่อแก้ปัญหาด้านการบริโภคอย่างปลอดภัย ประหยัด และเป็นธรรมอันเป็นกระบวนการให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถพึ่งตนเองทางเศรษฐกิจได้ตลอดทั้งการผลิตและการจัดจำหน่ายผลผลิตทางหัตถกรรม เช่น การรวมกลุ่มของกลุ่มโรงงานยางพารา กลุ่มโรงสีกลุ่มหัตถกรรม เป็นต้น

๓. สาขาการแพทย์ไทย หมายถึง ความสามารถในการจัดการป้องกันและรักษาสุขภาพของคนในชุมชน โดยเน้นให้ ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองทางด้านสุขภาพและอนามัยได้

๔. สาขาการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม หมายถึง ความสามารถเกี่ยวกับการจัดการ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งอนุรักษ์ การพัฒนา และใช้ประโยชน์จากคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

๕. สาขากองทุนและธุรกิจชุมชน หมายถึง ความสามารถในด้านการบริหารจัดการค้าการสะสมและบริการกองทุน และธุรกิจชุมชน ทั้งที่เป็นเงินตราและโภคทรัพย์เพื่อเสริมชีวิตความเป็นอยู่ของสมาชิกในชุมชน

๖. สาขาสวัสดิการ หมายถึง ความสามารถในการจัดสวัสดิการในการประกันคุณภาพชีวิตของคนให้เกิดความมั่นคง ทางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

๗. สาขาศิลปกรรม หมายถึง ความสามารถในการผลิตผลงานทางด้านศิลปะสาขาต่างๆ เช่น กิจกรรม ประติมากรรม วรรณกรรม ทัศนศิลป์ คีตศิลป์ เป็นต้น

๘. สาขาจัดการ หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการดำเนินงานด้านต่างๆ ทั้งขององค์กร ชุมชน องค์กร ทางสังคมอื่นๆ ในสังคมไทย เช่น การจัดการองค์กรของกลุ่มแม่บ้านระบบผู้เฒ่าผู้แก่ในชุมชน เป็นต้น กรณีของ การจัดการศึกษาเรียนรู้ นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ดี หมายถึง กระบวนการเรียนรู้ นับได้ว่าเป็นภูมิปัญญาสาขาการจัดการที่มีความสำคัญ เพราะการจัดการศึกษาเรียนรู้ดี หมายถึง กระบวนการเรียนรู้พัฒนาและถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาไทยที่มีประสิทธิผล

๙. สาขาภาษาและวรรณกรรม หมายถึง ความสามารถผลิตผลงานเกี่ยวกับด้านภาษา ทั้งภาษาถิ่น ภาษาโบราณ ภาษาไทย และการใช้ภาษาตลอดทั้งด้านวรรณกรรมทุกประเภท

๑๐. สาขาศาสนาและประเพณี หมายถึง ความสามารถประยุกต์และปรับใช้หลักธรรมคำสอนทางศาสนา ความเชื่อและประเพณีดั้งเดิมที่มีคุณค่าให้เหมาะสมต่อการประพฤติปฏิบัติให้บังเกิดผลดีต่อบุคคลและสิ่งแวดล้อม

ด้านศาสนาและประเพณีในพื้นที่ตำบลเวียงห้า

ศาสนสถาน ในพื้นที่ตำบลเวียงห้า

ที่	ชื่อศาสนสถาน	ที่อยู่
๑	วัดร่มโพธิ์งาม	หมู่ ๗ บ้านร่มโพธิ์งาม
๒	วัดสันป่าหนาด	หมู่ ๒ บ้านสันป่าหนาด
๓	วัดทุ่งสามเหลี่ยม	หมู่ ๓ บ้านทุ่งสามเหลี่ยม
๔	วัดบ้านห้วยสัก	หมู่ ๕ บ้านห้วยสัก
๕	วัดพระธาตุแก้วจุฬามณีศรีเวียงงาม	หมู่ ๕ บ้านห้วยสัก
๖	วัดดงมีชัย	หมู่ ๖ บ้านดงมีชัย

ประเพณีแห่แค่หลวง

ประเพณีแห่แค่หลวง เป็นงานประจำปีของตำบลเวียงห้า จังหวัดเชียงราย คำว่า "แค่" เป็นภาษาพื้นบ้านล้านนาไทย มีลักษณะเป็นไม้มัดกำทำมาจากไม้แห้งที่สามารถติดไฟได้ง่าย นำมามัดเป็นกำรวมกัน ขนาดใหญ่กว่ากำมือเล็กน้อยยาวไม่เกิน ๑ เมตร ประโยชน์คือจุดไฟให้สว่างเพื่อส่องทางในเวลาค่ำคืนเหมือนได้ไฟหรือคบเพลิงในเทศกาลลอยกระทง หรือเดือนยี่เป็งและจุดเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาในสมัยล้านนาโบราณชาวบ้านนิยมทำต้นแค่พร้อมคบเพลิงในเทศกาลลอยกระทงหรือเดือนยี่เป็งและจุดเพื่อถวายเป็นพุทธบูชาในสมัยล้านนาโบราณชาวบ้านนิยมทำต้นแค่พร้อมกับประดับตกแต่งอย่างสวยงามแห่แค่ไปถวายพระสงฆ์ที่วัดเพื่อจุดถวายเป็นพุทธบูชาในวันยี่เป็งหรือวันเพ็ญเดือน ๑๒ แล้วจึงไปลอยกระทงต่อมาประเพณีการจุดแค่หลายพื้นที่ถูกลืมเลือนไป แต่ประชาชนตำบลเวียงห้า ยังคงอนุรักษ์สืบสานประเพณีการจุดแค่เอาไว้อย่างเหนียวแน่นต่อเนื่องปัจจุบันการจัดงานประเพณีแห่แค่หลวงของอำเภอบ้านโฮ่งจัดอย่างยิ่งใหญ่ ด้วยความร่วมมือร่วมใจของทุกภาคทุกส่วนประโยชน์ ด้านการท่องเที่ยวก่อให้เกิดสร้างงานสร้างรายได้

การจัดกิจกรรมประกอบด้วยประกวดขบวนแห่แค่หลวงของหมู่บ้าน ตำบล หน่วยงานส่วนราชการในพื้นที่อย่างยิ่งใหญ่ จัดขึ้นในวันก่อนวันเพ็ญเดือน ๑๒ หรือวันยี่เป็ง ๑ วัน ของทุกปี ณ บริเวณสนามลานกว้างประจำหมู่บ้าน

ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุดอยงาม

พระธาตุดอยงาม เป็นกุ๋เก่าหรือพระธาตุเก่า ตั้งอยู่บ้านสันธาตุ ต.เวียงห้า อ.พาน จ. เชียงราย ละติจูด: ๑๙.๕๕๓๘๘๘๘๙ ลองติจูด: ๙๙.๗๔๐๕๕๕๖ ประวัติความเป็นมา พระธาตุดอยงาม เป็นกุ๋เก่าหรือพระธาตุเก่า ที่ถูกสร้างขึ้นในสมัยใดไม่มีปรากฏหลักฐาน แต่ได้รับการบูรณะในสมัยเจ้าหลวงดาราทู พ.ศ. ๒๕๑๖ (ตามคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ในหมู่บ้านที่ได้พบหลักฐานคำจารึกลงบนอิฐว่า “เจ้าหลวงดาราทู พ.ศ.๒๕๑๖” ต่อมา ได้รับการบูรณะเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๘ โดยพระสมบัตินันตวิโร และได้รับการบูรณะมาเรื่อยๆ จนถึงปัจจุบันและมีพิธีสงฆ์น้ำพระธาตุดอยงาม ทุกปีสิ่งสำคัญในวัดบันไดทางขึ้นราวบันไดเป็นพญานาคสองฝั่ง ด้านบนพระธาตุมียักษ์หรือนายทวารบาลทำหน้าที่รักษาปูชนียวัตถุและปูชนียสถาน ๒ ตน องค์พระธาตุทรงระฆังคว่ำ พระพุทธรูปปางชยชัย พระพุทธรูปปางประทานพรและพระพุทธรูปโบราณ ซึ่งชาวบ้านตำบลเวียงห้า ก็ได้ถือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ยึดเหนี่ยวจิตใจของประชาชนตำบลเวียงห้า ตามบรรพบุรุษสืบต่อกันมารุ่นต่อรุ่นอย่างช้านาน โดยมีกิจกรรมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา คือ ประเพณีสงฆ์น้ำพระธาตุ จะจัดขึ้นในระหว่างวันขึ้น ๘ ค่ำ เดือน ๘ เหนือของทุกปี

ประเพณีเลี้ยงผีขุนน้ำ

คำว่า ผี คงหมายถึงเอาวิญญาณหรือสิ่งที่สิงสถิตอยู่ในที่นั้นๆ

คำว่า ขุน หมายถึงความเป็น, ต้นตอ, ประธานหรืออารักษ์

คำว่า น้ำ มีความหมายเป็นที่รู้จักกันคืออยู่แล้ว แต่ในที่นี้หมายถึงเอาแม่น้ำลำคลอง

เครื่องสำหรับสังเวทยบูชา

มีเทียน ๔ เล่ม ดอกไม้ ๔ สวย (กรวย) พลุ ๔ สวย หมาก ๔ ขดหรือ ๔ ก้อม (๑ ขดเอามาตัดครึ่งเท่ากับ ๑ ก้อม) ซ่อขาว (ธง) ๘ ผืน มะพร้าว ๒ คะแนง กล้วย ๒ หวี อ้อย ๒ เล่ม หม้อใหม่ ๑ ใบ แกงส้มแกงหวาน หัวหมู ไก่ต้ม สุรา และโภชนาการ ๗ อย่าง รามทั้งเมียงและบุหรี เป็นต้น

วิธีการเลี้ยง

ก่อนทำการเลี้ยงต้องมีการประชุมกันก่อนระหว่างลูกเหมืองลูกฝาย (หมายถึงผู้ที่ใช้น้ำในแม่น้ำลำธารนั้นๆ ทำการเกษตร) เมื่อประชุมตกลงกันและ หาฤกษ์งามยามดีกันเป็นที่เรียบร้อยแล้ว ก็มีการเรียไรเงินทองกันคนละนิดคนละหน่อย เพื่อจัดซื้อเครื่องสังเวทยต่างๆ และช่วยกันตกแต่งเครื่องสังเวทยเมื่อจัดการแต่งดาเครื่องสังเวทยพร้อมแล้ว ก็ทำชะลอมขึ้น ๓ ใบ สำหรับใส่เครื่องสังเวทยต่างๆ ที่จัดเตรียมไว้ ชะลอม ๒ ใบแรก ให้คนหาไป ส่วนใบที่ ๓ นั้นให้คอนไป แล้วให้ทำศาลขึ้นหลังหนึ่ง ณ ที่ต้นน้ำลำธารสำหรับที่จะเลี้ยงนั้น ประกอบด้วยหลักข้างหลักม้า ปักอยู่ใกล้ ๆ ศาล แล้วนำเอาเครื่องสังเวทยต่างๆ ขึ้นวางบนศาลนั้น แล้วทำพิธีกล่าวอัญเชิญเทพเทวดาอารักษ์ ตลอดถึงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ผีसाงต่างๆ อันประจำรักษาอยู่ ณ ต้นน้ำลำธารที่นั้นให้ได้รับรู้แล้วมารับเอาเครื่องสังเวทยต่างๆ ตลอดจนอ้อนวอนขอจงอำนวยอวยชัยให้มิน้ำอุดมสมบูรณ์ มีฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล โดยยมากใช้ถ้อยคำโวหารเป็นภาษาทางภาคเหนือว่า

"ขออัญเชิญผีแพะผีป่าขุนหลวงมะลังกะแม่ธรณี เจ้าดี เจ้าดีน เทวดาอารักษ์ดังหลายอินปกป้องรักษายังป่าต้นน้ำลำธาร เหมืองฝาย ภูผาปุตอย จงช่วยปล่อยน้ำปล่อยฝนตกลงมาซื้อชาวบ้านชาวเมือง สัตว์ตัวน้อยตัวใหญ่ สัพพะทั้งหลายซุงซื้อมิน้ำกินน้ำใช้ อพิชชะข้าวกล้ายุ่งปันอุดมสมบูรณ์งามคืออย่าได้มีศัตรูหมู่ของร้ายมากวนมาควี้แค้เตอะ ฯลฯ เป็นต้น "

ต่อจากนั้นตั้งเครื่องสังเวทยานานพอสมควรแล้ว สมมติว่าเจ้าที่เจ้าทาง ผีสาง อารักษ์ทั้งหลายรับเครื่องสังเวทยอ้มแล้ว ก็นำเอาเครื่องสังเวทยเหล่านั้นแบ่งปันเลี้ยงดูกันกินต่อไป เป็นอันเสร็จพิธี

วัตถุประสงค์

๑. เพื่อให้เกิดความสามัคคีซึ่งกันและกัน เช่น มีการประชุมตกลงกันก่อนจึงจะมีพิธีการเลี้ยง

๒. เพื่อเป็นการแสดงออกซึ่งความเสียสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ของส่วนรวม เช่น มีการเรียไรเงินทองกันคนละนิดหน่อย

๓. เพื่อแสดงความกตัญญูต่อสิ่งที่มีคุณและให้ประโยชน์แก่ตนเอง เช่น การเลี้ยงผีขุนน้ำก็เพื่อต้องการแสดงความกตัญญูต่อธรรมชาติที่อำนวยความสะดวกสมบูรณ์ให้กับมนุษย์ และมองเห็นความสำคัญของธรรมชาติที่มีต่อมนุษย์

การเลี้ยงผีขุนน้ำหรือค้ำน้ำลำธารไหนก็ได้ แต่ส่วนมากทำที่ต้นน้ำลำธารใหญ่ๆ และสำคัญที่เป็นเหมือนเส้นสายชีวิตของเกษตรกร ในแหล่งน้ำนั้นๆ ส่วนเครื่องสังเวตต่างๆ ตลอดถึงวิธีการอาจแตกต่างกันไปตามท้องถิ่นนั้นๆ และความเชื่อถือ

ประเพณีบูชาใจบ้านและส่งเคราะห์บ้าน

ชาวบ้านในพื้นที่ตำบลเวียงห้าวนั้นนับถือเทวดาเรือน เทวดาเสื้อบ้าน และเทวดาเมือง นอกจากนี้ ยังมีสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน ประจำเมือง ที่เรียกว่า “ใจบ้าน ใจเมือง” เทวดาทั้งสามและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์นี้ถูกหล่อหลอมเป็นเอกลักษณ์ประจำถิ่นของตำบลเวียงห้า

เมื่อสร้างหมู่บ้านแล้ว ชาวบ้านจะกำหนดสถานที่แห่งหนึ่งเป็นศูนย์กลางหมู่บ้านเรียกว่า **ใจบ้าน** และเมื่อสร้างเมืองก็จะกำหนดจุดใดจุดหนึ่งเป็นใจเมือง แยกต่างหากจากศาลเทวดาบ้าน และเทวดาเมือง เมื่อตกลงจะใช้จุดใดเป็นใจบ้านแล้ว จะนำเสาหลักสูงพอประมาณไม่เกิน ๑ เมตร จำนวน ๕ ต้น สี่ต้นแรกปักเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส ส่วนเสาที่ห้าปักลงที่จุดกึ่งกลางสี่เหลี่ยม โดยให้เสาทั้งหมดโผล่เหนือดินพอสมควร จุดที่ปักเสานี้เรียกว่า “ใจบ้าน” ส่วนใจเมืองก็ทำเช่นเดียวกัน เพียงแต่จะใช้เสาหลักใหญ่กว่า บางแห่งมีหอพอบ้าน หรือต้นไม้ใหญ่เป็นสัญลักษณ์ เสาใจบ้านเป็น ศูนย์รวมจิตวิญญาณของหมู่บ้าน ที่สิ่งสถิตของเหล่าเทพยดาอารักษ์ ใจบ้านใจเมืองนี้จะเป็น สถานที่ประกอบพิธีส่งเคราะห์บ้านส่งเคราะห์เมืองหรือ สืบชะตาบ้านสืบชะตาเมือง

การส่งเคราะห์บ้านหรือการส่งเคราะห์เมือง เป็นประเพณีเก่าแก่ของชาวบ้าน โดยปกติจะ ทำปีละครั้ง (ช่วงสงกรานต์) หรืออาจทำเป็นกรณีพิเศษ เมื่อเหตุร้ายเกิดขึ้นกับคนในหมู่บ้านหรือ ชาวเมือง พิธีกรรมนี้จะเป็นการขับไล่สิ่งที่ไม่ดีงามให้ออกไปจากบ้านเมือง การยกย่องใจบ้านใจ เมือง การบวงสรวงผีบ้านผีเมือง เป็นประเพณี (ฮีดกอง)

พิธีการจะประกอบด้วย การจัดทำรั้วราชวัตร ประดับด้วยต้นกล้วย ต้นอ้อยและอื่นๆ อย่างสวยงาม แล้วเตรียมอาสน์สงฆ์ไว้ด้วย จากนั้นให้โยงฝ้ายลั้งหรือด้ายสายสิญจน์จากเสาใจ บ้านต่อ ๆ กันทุกหลังคาเรือน และจะทำตะไต้ไต้สานขนาด ๙๐ X ๙๐ เซนติเมตร จำนวน ๕ แผง แล้วใช้ดินเหนียว หรือแป้งข้าว บั้นเป็นรูปสัตว์ เช่น ช้าง ม้า หมู เป็ด ไก่ เป็นต้น อย่างละ ๑๐๐ ตัว วางบนตะไต้ นั้น พร้อมทั้งใส่เครื่องบูชาต่าง ๆ อันประกอบด้วย ข้าว อาหารคาวหวาน ผลไม้ต่าง ๆ กล้วย อ้อย หมาก พลู เมียง บุหรี่ และให้ใช้ไม้ทำ หอกดาบแหลนหลาว หน้่าไม้ ปืน ธนู วางบน ตะไต้ ๕ นั้น เพื่อเตรียมทำพิธีส่งเคราะห์บ้าน หรือพิธีส่งนพเคราะห์ทั้ง ๙ ซึ่งบางคติของชาว ล้านนาได้ให้ความหมายว่า เป็นการส่งให้แก่ท้าวเวสสุวรรณ ผู้เป็นเจ้าของใหญ่ในหมู่ภูตผีปีศาจ ทั้งหลาย และเป็นท้าวโลกบาลผู้หนึ่งซึ่งมีหน้าที่ในการดูแลรักษาโลกให้เป็นปรกติสุข

หลังจากนั้น ชาวบ้านจะเริ่มทยอยเข้ามาสู่บริเวณปะรำพิธี ซึ่งตั้งอยู่กลางหมู่บ้านหรือ ใจบ้าน เพื่อร่วมประกอบพิธีดังกล่าว โดยพิธีจะเริ่มที่แต่ละครอบครัว จะนำเอาเสื้อผ้าของสมาชิก ทุกคนในครอบครัว และทรายกลางแม่น้ำมารวมไว้ตรงกลางปะรำพิธี พร้อมกับนำข้าวปลาอาหาร

ขนมมนมเนยที่เตรียมมาจากบ้าน มาใส่ไว้ในตะกั้ง ๕ ที่เตรียมไว้ ที่ขาดไม่ได้อีกอย่างหนึ่งในพิธีส่งเคราะห์ และสืบชะตาบ้าน คือ แต่ละบ้านหรือแต่ละครอบครัวจะโยงด้ายสายสิญจน์ไปรอบ ๆ บ้าน แล้วเอาไปผูกเชื่อมต่อกับบ้านใกล้เคียง โดยพิธีกรรมการส่งเคราะห์บ้านจะเริ่มจากปูอาจารย์ จะทำการกล่าวโอกาสส่งเคราะห์ในแต่ละทิศ โดยการนำตะไผ่ไม้ที่ประกอบไปด้วยเครื่องพลีกรรมต่างๆ ไปวางไว้ในแต่ละทิศจนครบทั้ง ๔ ทิศ และอีกหนึ่งตะไผ่จะนำมาวางไว้ที่กลางปะรำพิธี จากนั้นปูอาจารย์ก็จะเริ่มพิธีการส่งเคราะห์ โดยการกล่าวโอกาสส่งเคราะห์บ้าน

หลังจากปูอาจารย์กล่าวโอกาสส่งเคราะห์จบ ชาวบ้านผู้ร่วมในพิธีจะนำน้ำขมิ้น ส้มป่อยมาพรมที่ศีรษะของตนเองพร้อมกับสวดบทลงไปที่ตะเจจนครบทั้ง ๕ ตะเจ ถือเป็น การส่งเคราะห์ของตนเองลงไปในแต่ละดังกล่าว

